

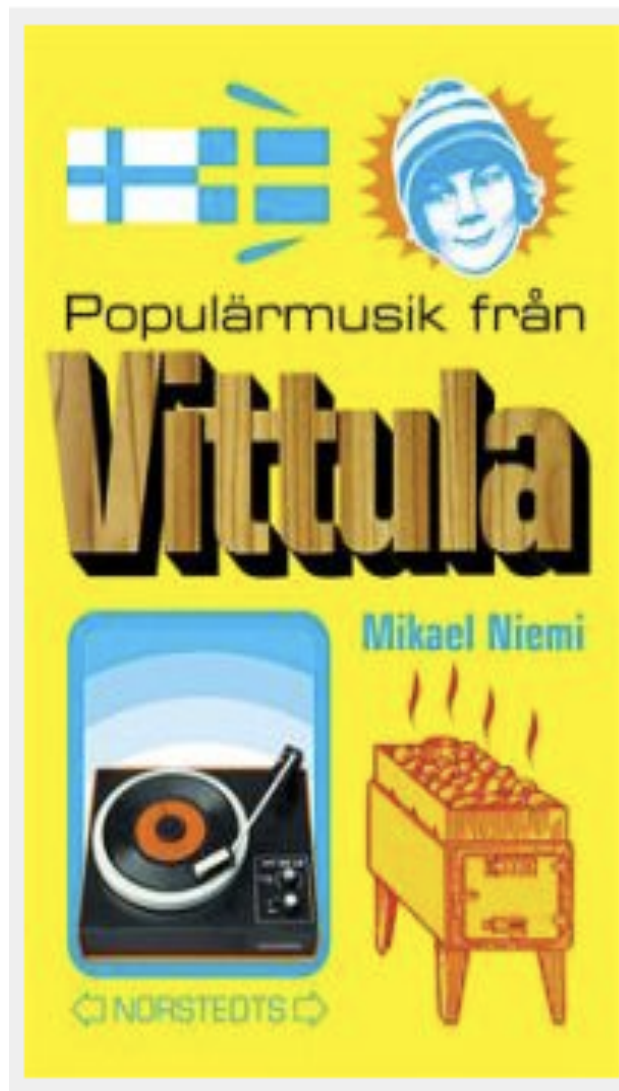
GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

Pieni retki Meänmaahan eli
Tornionlaaksoon Mikael Niemen seurassa

Litterär flerspråkighet utifrån kontext, form och funktioner

Hans Landqvist
Festseminarium för Roger Källström
Institutionen för svenska språket, GU
25 maj 2012

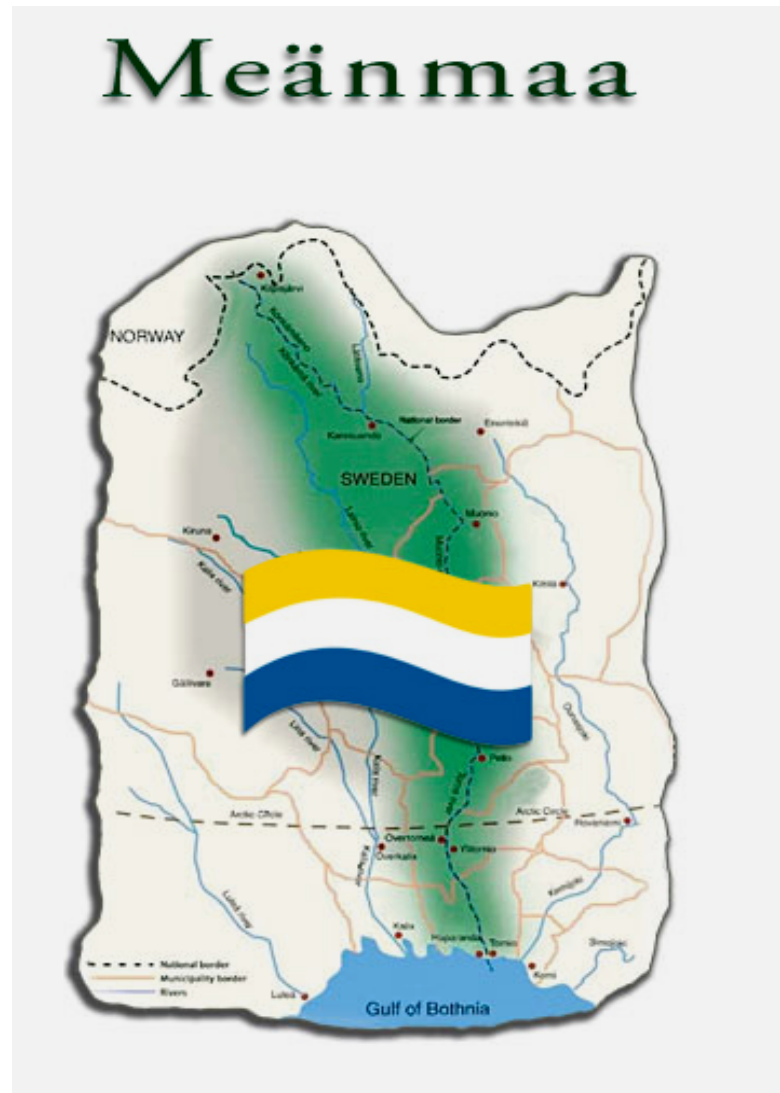

Meänmaa, meänmaalaiset ja ”tsaarin priimu”

(Pohjanen & Muli, 2007, s. 14, Meänmaa [www])

Meänmaa kattaa viis kuntaa Ruottin puolella (Haaparanta, Matarinki, Pajala, Kiruna ja Jellivaara), kuus kuntaa Suomen puolella (Tornio, Ylitornio, Pello, Kolari, Muonio ja Enontekiö). Meänmaa on kans Pajalan ja Kolarin kunnitten yhteistyöprusjekti. Meänmaa tarkoittaa yhtenäistä kulttuurialuetta, joka on koko maailmassa, missä meänkieltä puhutaan. Vanheempia Meänmaan nimiä on Tornionlaakso ja sen pohjospuoli: Lannanmaa. Sitä ennen oli Kveenmaa, jonka pohjosraja oli Kainulasjärvi-Pajala-Kolari. Kveenimaa oli Pohjanmeren molemin puolin.

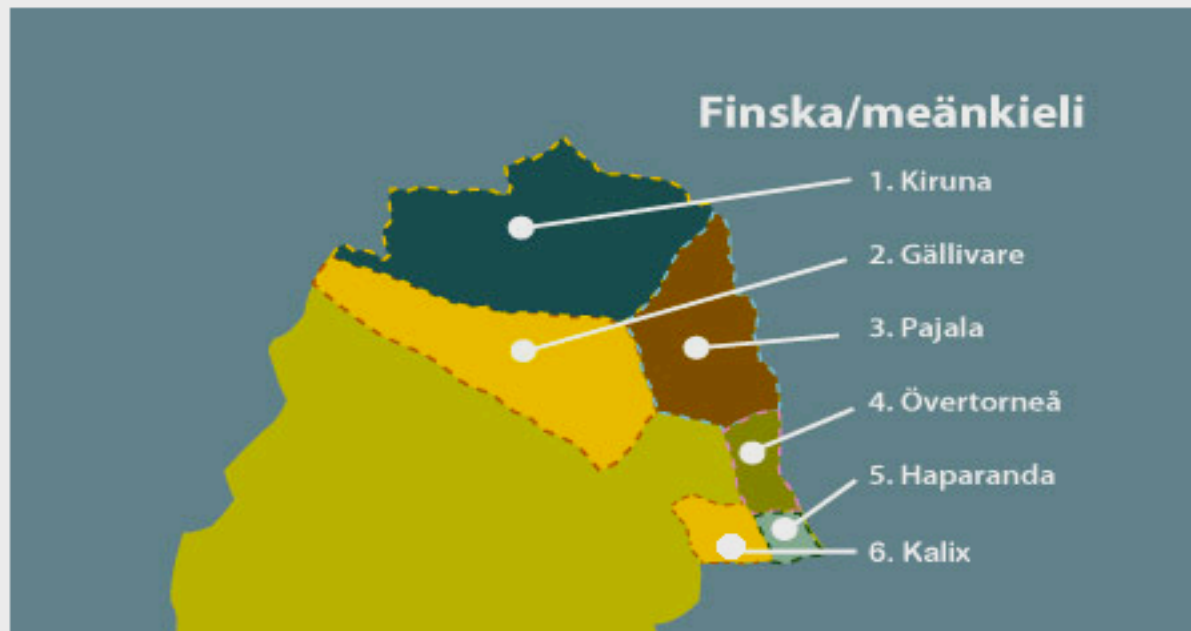

Förvaltningsområdet för meänkieli

(Minoriet.se [www])

Finska och meänkieli.

Förvaltningsområden i Norrbotten för finska och meänkieli inrättades 2000. För meänkieli skedde ingen utökning med den nya språklagen som trädde i kraft 1 januari 2010. Men från och med 1 februari 2011 är Kalix kommun förvaltningsområde för finska och meänkieli efter så kallad frivillig anslutning.

Karta: Anders Suneson, Tecknade bilder.

Tornedalen: språk och kultur

- Svenska
 - Finska
 - Samiska
 - Meänkieli
(*meän kieli*
'vårt språk')
- (Kuoppa 2008;
Molan 2008)

Fotograf: Dan Norrá/Conatum

"Jag föddes 1959 och växte upp i Pajala, alldeles vid den finska gränsen. Min mormor var same och min far är tornedaling. Jag har således rötterna i två kulturer vilket ger mig både kraft och inspiration." (Mikael Niemi, Norstedts [www])

bengt
pohjanen

(Sirillus [www]),
Tornedalingar i Stockholm [www])

Jag är född utan språk

Jag är född utan språk
stumt navlad
av en språklös barnmorska

Jag är uppväxt vid gränsen
i korseld mellan två språk
som piskat min tunga
till stumhet

Jag är uppfödd
med krav på redlighet
språk och nationalitet

Jag är piskad i skolan
till språk, redlighet
nationalitet

Jag är piskad till hån
för det som var mitt
språklösheten
och gränsen

Jag är byggd av yttre
våld
och inre tvång
på förkortningar
och missuppfattningar

Jag är berövad min legitimation.

*(Ur diktsviten Jag är född utan språk,
Vår Lösen, 1973, n3)*

Om *Mannen som dog som en lax* (2006)

"en kriminalroman som är bred som en norrländsk älv. Tokroligt glittrande på ytan, men mystisk på djupet och hotfullt dånande. Det sistnämnda i sitt fördömande av utrotningen av det tornedalsfinska språket." (Arbetarbladet; Norstedts [www])

"Thriller om kolonialism på svenska" (SvD)

"Mikael Niemi kirjoittaa kielestä" – 'Mikael Niemi skriver om språk' (HeSa)

"Det skär sig" (Expressen)

"Nja, Niemi ... den här gången lyfter det inte riktigt i Pajala" (AB)

"Stönet från vildmarken" (HD)

Niemi: svenska, finska och meänkieli

"Hennes röst blev tonlös när hon började prata svenska." (*Mannen som dog som en lax*, s. 25)

"Kvinnan sade något obegripligt. Orden trängde igenom motorlarmet, men gick inte att förstå. Mannen ropade något lika obegripligt tillbaka, det lät på tonfallet som om han instämde. Och nu först hörde Therese. Det var finska. De hade talat finska med varandra." (*Mannen som dog som en lax*, s. 15)

"– Visst kan jag tolka, sa Eino. *Mie käänän.*"
(*Mannen som dog som en lax*, s. 84, kursiv stil i originalet)
"Mie käänän" ["Minä käännän"] – 'jag översätter'

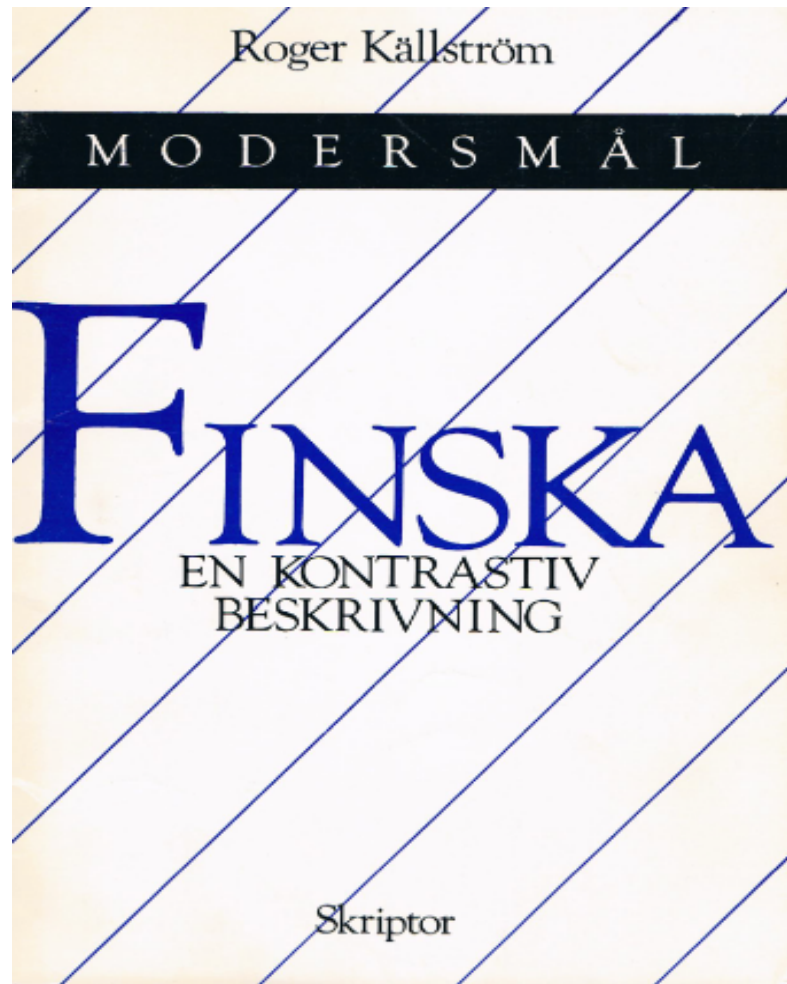
GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

Men Roger då?

Finska, flerspråkighet & litteratur!

Källström, Roger (2008).
Vilhelm Moberg och
Amerikasvenskan. I: *Nog ordat?*
Festskrift till Sven-Göran
Malmgren den 25 april 2008.

Källström, Roger (2011).
Multiethnic youth language in
reviews of the novel *Ett öga rött*.
I: *Young Urban Swedish.*
Variation and change in
multilingual settings.

Mannen som dog som en lax: tema och frågor

Litterär flerspråkighet och språkväxling

1. Vilken kontext?
2. Vilken form och vilka strategier?
3. Vilken eller vilka funktion/er?

Material

- E-bok, s. 7–335, totalt 321 textsidor
- [prolog], sektion I–III, kapitel 1–55 samt tre avsnitt av ”kapitelkaraktär”

- (a) [prolog] och I. kap. 1–6, *Förhör med ...*, samt kap. 7: 50 textsidor [Tornedalen]
- (b) II. kap. 15–22: 48 textsidor [Tornedalen + Sthlm]
- (c) III. kap. 44–55: 60 textsidor [Tornedalen + Afrika + Asien]

Totalt: 158 av 321 textsidor

Analysmodell (Eriksson & Haapamäki 2011)

- **Litterär flerspråkighet:** fler än ett språk [och en varietet av ett språk] i ett litterärt verk
- **Språkväxling** [SV] i litterära verk (lån, kodväxling)
- Analys utifrån
 1. **kommunikativ kontext** med sändare, mottagare, tema;
 2. **form** utifrån språkväxlingsstrategier [SVS];
 3. **flerspråkighetsstrategier** [FSS] och **litterära funktioner** för SV.

1. Kommunikativ kontext

- sändarens språkliga kompetens
- mottagarnas språkliga kompetens
- verkets tema och språkliga förhållanden
- det omgivande samhället och flerspråkighet
- det skildrade samhället och flerspråkighet

1. Kommunikativ kontext

- Sändare: ej tvåspråkig
- Mottagare: sannolikt få tvåspråkiga
- Tema: språkproblematiken central

”– Ursäkta mig, det var en sak till. Talar du finska?

– Jo, *meänkieli* förstås, bekräftade Ann-Mari.

– Vad sa du, *mienki...*

– Ja, det är alltså *våran* finska. Här i Tornedalen. Inte riktigt samma som de pratar i Finland.

– Mm, jag förstår, sa Therese lögnaktigt.”

(s. 40, kursiv stil i originalet)

2. Form utifrån språkväxlingsstrategier [SVS]

Latent (implicit) språkväxling

- metaspråkliga kommentarer (*på resp. om annat språk/annan varietet av ett språk*)
- kontextuella ledtrådar (personnamn, ortnamn, kultur)

Manifest (explicit) språkväxling

- frekvens
- markering
- integrering

2. Form utifrån SVS: latent SV

”Metodiskt plitade han ner hennes personuppgifter och plockade samtidigt fram en bandspelare. Instinktivt lutade hon sig bort från mikrofonen så långt som möjligt. Han märkte det och började inledningsvis småprata på sin **byfinska** om värmen därute, om bekanta han mött under marknadshelgen. Hon svarade korthugget och började långsamt slappna av. Efter en stund tryckte han varligt på Inspelningsknappen och **bytte samtalsspråk till svenska.**” (s. 25)

2. Form utifrån SVS: **latent** och manifest SV

- ”– *Ei se syö*, sa han bekymrat. Han äter inte. – – –
- *Mie saatan freistata*. Jag kan försöka. – – –
- Hur är höften? frågade han **på toredalsfinska**. Fadern fräste till. Svor med kraftlös stämma. Förbannade både gudarna och Landstinget tills luften tröt och han började hosta med pipande pustar. – – –
- *Voi saatanan helevetin Lanstingi ...*
- Nu tänker vi inte mer på det. Jag måste tillbaka till jobbet. Men jag vill fråga en sak först. – – –
- Har du hört vad som hände Martin Udde? fortsatte han **på sin meänkieli.**” (s. 44–45, kursiv stil i originalet)

2. Form utifrån SVS: **latent** och manifest SV

Latent språkväxling (337 belägg)		Manifest språkväxling (89 belägg)
<i>Metaspråkliga kommentarer (143)</i>	• något sägs <i>på</i> annat språk (inkl. <i>på</i> varietet) (30)	• meänkieli/finska (73) • engelska (6) • andra språk/varieteter (10): • ej identifierade afrikanska språk (Namibia! + Zambia?) (3 + 1) • “svenska med brytning” (3) • samiska (2) • latin (1)
	• något sägs <i>om</i> annat språk (inkl. <i>om</i> varietet) (113)	
<i>Kontextuella ledtrådar (194)</i>	• personnamn (112)	
	• ortnamn (27)	
	• kultur (55)	

2. Form utifrån SVS: delmaterial och SV

	Latent språkväxling, belägg	Exempel på variation inom delmaterial	Manifest språkväxling, belägg	Exempel på variation inom delmaterial
(a) [Tornedalen]	119	Kap. 2: — [Therese & dr Ånderman]	16	Kap. 2: — [Therese & dr Ånderman]
(b) [Tornedalen + Shlm]	113	Kap. 18: <i>37 belägg</i> [Birger Winsa]	32	Kap. 18: <i>12 belägg</i> [Birger Winsa]
(c) [Tornedalen + Asien + Afrika]	105	Kap. 50: — [Therese & Esaias]	41	Kap. 50: <i>1 belägg</i> [Therese & Esaias]
(a)–(c), totalt antal belägg	337		89	

2. Form utifrån SVS: personnamn som SV

- Eino Svedberg (50)
- Sune Niska (8)
- Sonny Rantatalo,
Ulf Kyrö (7 belägg vardera)
- Rauha Jauhojärvi, Märta
Kallio (6 belägg vardera)
- Henriikka (3)
- Esaias Vanhakoski,
Helena Koskenniemi,
Jan-Peter Rova, Kalevi,
Birger Winsa, Hasse
Alatalo (2 belägg vardera)
- Åke Niemi, Jan Niemi,
Lasse Niemi, Ann-Mari
Moona, David Pääjärvi,
Hans-Ove Pääjärvi,
Petter Särkijärvi,
bröderna Leinonen,
Timo K., Heikkis ungar,
Hugo Rantatalo,
Palovaara, Waaranperä
(1 belägg vardera)

2. Form utifrån SVS: markering av manifest SV

- Ingen markering alls

svag

starkare

ännu starkare

starkast

- Svag markering: typografiska markörer
- Starkare markering: metaspråkliga kommentarer
- Ännu starkare markering: översättning
- Starkast markering: kombination av markörer

2. Form utifrån SVS: markering av manifest SV

- Ingen markering alls
- Svag markering: typografiska markörer
- Starkare markering: metaspråkliga kommentarer
- Ännu starkare markering: översättning
- Starkast markering: kombination av markörer

”Ngongo betyder ordagrant liv.” (s. 332)

”För lång tid framåt skulle hon [= Rauha Jauhojärvi] vara den självklara centralpersonen vid fikabordet. Kanske komma i tidningen också. *Fifteen minutes of fame.*”
(s. 27, kursiv stil i originalet)

”– *Ja sie asut vieläki sielä?* väste hon på meänkieli. Och du bor ännu kvar där?” (s. 311, kursiv stil i originalet).

2. Form utifrån SVS: integrering av manifest SV

Morfologisk integrering?

”– Jo, *meänkieli* förstås, bekräftade Ann-Mari.”
(s. 40, kursiv stil i originalet)

”– Du hade en *enne*, sa Sonny stillsamt.

– Förlåt?

– På svenska brukar man säga varsel. Min morfar kunde få det.” (s. 294, kursiv stil i originalet)

”– Vi hann till römppäshowen! ropade Therese i hans öra
...”

”– Therese beställde ett glas römppävin med distinkt
tjärsmak ...” (s. 327 resp. 329)

2. Form utifrån SVS: integrering av manifest SV

Syntaktisk integrering?

”– *Mie saatan freistata*. Jag kan försöka.” – – –

”Fadern fräste till. Svor med kraftlös stämma. Förbannade både gudarna och Landstinget tills luften tröt och han började hosta med pipande pustar. – – –

– *Voi saatanan helevetin Lanstingi ...*”

(s. 44, kursiv stil i originalet)

”– Ska jag berätta det till polisen? undrade hon. Att Jakob ville slå ihjäl ...

– *Älä saatana*, protesterade pappan.”

(s. 154, kursiv stil i originalet)

3. Flerspråkighetsstrategier [FSS] och litterära funktioner för SV

- skapa äkthetskänsla och/eller ge illusion av autentiskt språk och autentiska språkmiljöer
- skildra något främmande och/eller ge en bild av utanförskap
- inkludera läsare och/eller exkludera läsare
- ”fungera som ett element som får oss att se världen från en ny synvinkel, i ett nytt ljus”
(Eriksson & Haapamäki 2011:51)

3. FSS och litterära funktioner för SV

”– Larsa, ropade han i dörröppningen medan katten kilade in. *Tämä on Sonny, olek’s kotona?*”
(s. 56, kursiv stil i originalet)

3. FSS och litterära funktioner för SV

- ”– *Nukuikkos sie?* sa Sonny. Sov du?
– *Kukas tuo vittu on?* Vem är den där fittan?
Sonny knyckte med nacken, Therese klev fram bakom hans rygg.
– Hej, Therese Fossnes heter jag.
– *Haista paska!*
– Jag kan tyvärr ingen finska.
– Meänkieli är inte finska, fastslog Larsa och grinade frånvarande.” (s. 56, kursiv stil i originalet)

3. FSS och litterära funktioner för SV

”– *Nukuikkos sie?* sa Sonny. Sov du?

– *Kukas tuo vittu on?* Vem är den där fittan?

Sonny knyckte med nacken, Therese klev fram bakom hans rygg.

– Hej, Therese Fossnes heter jag.

– *Haista paska!*

– Jag kan tyvärr ingen finska.

– Meänkieli är inte finska, fastslog Larsa och grinade frånvarande.” (s. 56, kursiv stil i originalet)

haista paska! (*ruotsr*) ’kyss mig i häcken!’, ’ta dig i häcken’, ’ta dig där bak!’

(*suomr*) ’se dig i röven!’, ’kyss röven!’

(utifrån *Suomi–ruotsi-suursanakirja* 2004, **haistaa**)

3. FSS och litterära funktioner för SV

”– *Piru* ...

Pii...roo..., upprepade hon ordet inom sig. Samtidigt började djuren korsa vägbanan utan brådska, grå som stenar. Hornkronorna vaggade medan de började beta bland grästuvorna i diket.

– Renar? sa hon frågande.

– Tornedalen, bekräftade han.

Han hade pratat finska, tänkte hon och försökte lägga på minnet. Renar heter *piru*.” (s. 16, kursiv stil i originalet)

3. FSS och litterära funktioner för SV

”– *Piru* ...

Pii...roo..., upprepade hon ordet inom sig. Samtidigt började djuren korsa vägbanan utan brådska, grå som stenar. Hornkronorna vaggade medan de började beta bland grästuvorna i diket.

– Renar? sa hon frågande.

– Tornedalen, bekräftade han.

Han hade pratat finska, tänkte hon och försökte lägga på minnet. Renar heter *piru*.”

(s. 16, kursiv stil i originalet)

piru subst. 'fan', 'djävul'; 'satan'; 'sate'

interj. 'fan'; '(d)jävlar'

poro subst. 'ren'

(utifrån *Suomi–ruotsi-suursanakirja* 2004, **piru**, **poro**)

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR SVENSKA SPRÅKET

Lopuksi

Kiitos kiinnostuksesta!

ja

”Onnea eläkeläiselle
uudelle vapaasti
alkavalle
tulevaisuudelle!”

(lähde: Värssyjä eläkkeelle jäävälle)

Referenser

- [Anonym] (2006). Det skär sig. *Expressen* 2006-09-04.
- Bergom Larsson, M. (2006). Nja, Niemi ... den här gången lyfter det inte riktigt i Pajala. *Aftonbladet* 2006-09-04.
- Enander, C. (2006). Stönet från vildmarken. *Helsingborgs Dagblad* 2006-09-04.
- Eriksson, H. & Haapamäki, S. (2011). Att analysera litterär flerspråkighet. I: Niemi, S. & Söderholm, P. (red.), *Svenskan i Finland 12*. Joensuu.
- Kantola, J. (2006). Mikael Niemi kirjoittaa kielestä. *Helsingin Sanomat* 2006-10-29.
- Kuoppa, H. (2008). *Situationen för minoritetsspråket meänkieli i Sverige*. Institutet för språk och folkminnen, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå.
- Meänmaa. Hämtad från <www.meanmaa.net/>.
- Minoritet.se. Förvaltningsområden. Hämtad från <<http://minoritet.prod3.imcms.net/1049>>.
- Molan, H. (2008). *Das Tornedalfinnische – eine eigene Sprache?* Diplomarbeit Skandinavistik, Universität Wien.
- Norstedts. Mannen som dog som en lax. Hämtad från <www.norstedts.se/bocker/utgiven/2006/Host/niemi_mikael-mannen_som_dog_som_en_lax-inbunden/>.
- Norstedts. Mikael Niemi. Hämtad från <www.norstedts.se/Forfattare/Alfabetiskt/N/Mikael-Niemi/>.
- Persson, M. (2006). Thriller om kolonialism på svenska. *Svenska Dagbladet* 2006-09-06
- Pohjanen, B. & Muli, E. (2007) [2005]. *Meänkieli rätt och lätt. Grammatik och lärobok i meänkieli*. 2 uppl. Överkalix.
- Sirillus. Hämtad från <www.sirillus.se/index_bp.htm>.
- Suomi–ruotsi-suursanakirja. Stora finsk-svenska ordboken*. (2004) [1997]. Helsinki.
- Tornedalingar i Stockholm. Hämtad från <www.tornedalingar.se>.

